

УДК 159.954 – 043.86:[929:001]
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2312-3206/2020-1-2>

ФЕНОМЕН НАУКОВОГО ТАЛАНТУ В.І. ВЕРНАДСЬКОГО

Виноградова Вікторія Євгенівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології та педагогіки

Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

vikavin@ukr.net

ORCID: 0000-0001-9754-0975

У статті розкрито психобіографічний аспект наукових здобутків українського вченого Володимира Івановича Вернадського.

Мета. Основною метою роботи є дослідження передумов розвитку наукової обдарованості В.І. Вернадського у взаємозв'язку з основними біографічними подіями.

Методи. У статті використовуються теоретичні та біографічний методи. Приділено увагу створенню й розвитку біографічного методу в науці, зокрема в українській психологічній сфері. Проаналізовано передумови формування та умови розвитку наукового таланту видатного вченого. Дослідницький фокус спрямовано на середовище письменника. Приділена увага мікросередовищу Володимира Івановича як інтелектуальної мережі родини Вернадських. Аналізуються сімейні умови, які можуть стати дієвими щодо формування творчої особистості.

Результати. Простежено зв'язки між значущими періодами життя Володимира Івановича Вернадського та створеними ним науковими працями. З'ясовано, що системоутворювальним чинником у проблемі розвитку здібностей є сама особистість. Пошук особистістю власної цілісності може бути фактором спроможності робити наукові відкриття. Досліджуються фактори, що впливають на формування наукового таланту в умовах звичайного життя В.І. Вернадського. У статті визначено основні фактори, що вплинули на розвиток здібностей В.І. Вернадського. До них зараховано такі: високий рівень загальних здібностей, який проявлявся в здібностях до навчання; позитивний вплив мікросередовища, спілкування в колі високоінтелектуальних людей, «гімназійне життя» значно вплинуло на розвиток самостійності прийняття рішень і розв'язання життєвих завдань, а також взаємодія з природою, так званий особистісно-природничий чинник, який майбутній науковець використовував у наукових дослідженнях і відкриттях.

Висновки. Отже, мікро- та макросередовище є властивою дійсністю, в умовах якої відбувається розвиток творчих здібностей індивіда. На формування наукового таланту особистості впливає сім'я й інші системи макросередовища, а саме: суспільство, соціально-політичний та економічний устрій країни, у якій формується особистість.

Ключові слова: *особистість, творча особистість, формування особистості, творчий потенціал, наукова обдарованість, біографічний метод у психології.*

THE PHENOMENON OF V.I. VERNADSKY'S SCIENTIFIC TALENT

Vynogradova Viktoriia Yevhenivna,

PhD, Associate Professor,

Head of "Psychology and Pedagogy" Department

V.I. Vernadsky Taurida National University

vikavin@ukr.net

ORCID: 0000-0001-9754-0975

The article reveals the psychobiographical aspect of the scientific achievements of the Ukrainian scientist Volodymyr Vernadsky.

Purpose. The main purpose of this scientific work is to investigate the scientific talent V.I. Vernadsky in relation to the main stages of his biography.

Methods. The article uses theoretical and biographical methods. Attention has been paid to the creation and development of a biographical method in science, in particular in the Ukrainian psychological sphere. The prerequisites for the formation and the conditions for the development of his scientific talent have been identified. The research focus has been aimed at the writer's environments. Attention has been paid to the micro-environment of Volodymyr, as the intellectual network of the Vernadsky family.

Results. The connections between the significant periods of Volodymyr Ivanovych's life and the scientific works created by him have been traced. A personality stands in as the system-forming factor in the problem of abilities development. A personality's search for one's own integrity can be a factor in the ability to make

scientific discoveries. The factors affecting the formation of scientific talent in V.I. Vernadsky's ordinary life conditions are being investigated. The article identifies the main factors that influenced the development of V.I. Vernadsky's abilities. They included the following: a high level of general abilities which manifested themselves in learning abilities; the positive influence of the microenvironment, communication among highly intellectual people, and "gymnasium life" significantly influenced the development of autonomy of decision-making and solving life problems.

Conclusions. So, micro- and macroenvironments are a specific reality, in the conditions of which the development of the individual's creative abilities takes place. The formation of the scientific talent of the personality is influenced by the family and other systems of the macroenvironment, namely: society, the socio-political and economic system of the country in which the personality is formed.

Key words: *personality, creative personality, personality formation, creative potential, scientific giftedness, biographical method in psychology.*

Вступ

Сучасні трансформації в новій українській школі та вищій освіті привертають нашу увагу до розуміння психологічної генези таланту молодого покоління. Важливим є звернення до видатних постатей, їхнього розвитку, проявів таланту протягом життєдіяльності. Наукова спадщина Володимира Івановича Вернадського ще й сьогодні залишається недостатньо дослідженою, незважаючи на статті, книжки й доповіді присвячені його роботам і біографії. Володимир Іванович став першим президентом Української академії наук, талановитий учений, автор учення про біосферу та ноосферу, самобутній філософ і мислитель. В.І. Вернадський розвивав такі науки, як кристалографія, мінералогія, геохімія, біогеохімія, радіологія та інші наукові напрями. Він мав широкий погляд на явища, здатність створювати, передбачати появу нових наукових тенденцій пов'язаних зі становленням феноменів глобальності й космізму. Отже, необхідно дослідити основні тенденції розвитку творчих здібностей видатної постаті задля використання здобутків в освітньому процесі.

1. Теоретичне обґрунтування проблеми

Потрібно відмітити, що сьогодні актуальною є потреба в дослідженні становлення наукових здібностей у В.І. Вернадського. Загальний аналіз наукової спадщини В.І. Вернадського в дисертаційних дослідженнях зробили такі дослідники: Ю.В. Соколова «Козволюционное развитие природы и общества в концепции ноосферы В.И. Вернадского» (1997), А.В. Лещенко «Проблеми виховання і освіти у творчій спадщині В.І. Вернадського» (2000), С.В. Машкіна «Педагогічна діяльність В.І. Вернадського у вищих закладах освіти (кінець ХІХ початок ХХ століття)» (2000), В.М. Поздняков «Наука і освіта в ноосферній концепції В.І. Вернадського» (2006), О.О. Андреев «Логіка і методологія науки в творчості В.І. Вернадського» (2007). Однак ці дослідження реалізува-

лися у філософській і педагогічних сферах, а психологічний напрям досліджень залишився поза увагою. Тобто в наукових дослідженнях здебільшого висвітлювались концепція ноосфери та педагогічна діяльність В.І. Вернадського.

Необхідно відмітити, що нерозглянутим залишається питання розвитку особистості В.І. Вернадського, а також формування Володимира Івановича як творчої особистості. Необхідно дослідити передумови розвитку його наукового таланту, життєві події, які вплинули на розкриття творчого потенціалу та які нерозривно пов'язані з основними етапами життя видатного діяча науки. Тому цікавим видається погляд на життєпис науковця крізь призму психології творчості.

Основною метою наукової роботи є дослідження наукової обдарованості В.І. Вернадського у взаємозв'язку з основними етапами його біографії.

2. Методологія та методи

Задля дослідження наукового таланту вченого застосовуємо біографічний метод. Потрібно відмітити, що він слугує шляхом визначення індивідуальних особливостей формування індивіда протягом життя, впливу середовища на розвиток творчої особистості. Вищезазначений метод ґрунтується на дослідженні особистості в контексті історичних подій, перспективного розвитку її індивідуального буття та стосунків із людьми, які мали на неї особливий вплив, спрямовані на формування життєвих програм і сценаріїв розвитку особистості.

Необхідно зазначити, що вперше біографічний метод застосований на початку ХХ століття. У ті часи він полягав в аналізі ретроспективних біографічних матеріалів (біографії, листів, щоденників тощо). У психологічній науці біографічний метод уперше застосував Ш. Бюлер. Він у Віденському інституті психології розробив нові біографічні методики такі, як біографічне інтерв'ю, клінічна бесіда, вимірювання хронологічних ліній життєвої активності тощо. За допомогою біографічного методу науковці стали

відзначати особливості розвитку творчих здібностей (Здібності, творчість, обдарованість, 2006: 18–19). Біографічний метод продовжують розвивати й використовувати в психологічних працях сучасні українські науковці такі, як В. Моляко, О. Музика, О. Кульчицька, О. Кривопишина, Н. Чепелева, В. Климчук.

Цікавою є робота М. Перна «Ритм життя та творчість», у якій автор досліджує ідею семирічного творчого циклу та його піків. Також цікавим, на нашу думку, є дослідження В. Дранкова та Б. Ломова про поліфонію таланту. Вони розглядають тенденції проявів у видатних людей «моноталантів» і «політалантів». Усім відома фраза «талановита людина – талановита в усьому» саме підтверджує ідею «політаланту».

В. Моляко зазначає такі положення, які необхідно врахувати під час використання біографічного методу в психології: задля вивчення видатної постаті має бути наявність праць у певній сфері діяльності (продукти творчої діяльності – наукові відкриття, винаходи, статті, книги тощо); виявлення важливих і значущих періодів у житті цієї особистості й установлення зв'язків між періодами і творчими продуктами (досить цікавими є питання про розподіл різних наукових праць саме в розгорнутому хронологічному плані, здобуття найвищих досягнень (аспект акмеології), своєрідного ритму реалізації творчих піків); вивчення особливостей мікро- та макросередовища творчої особистості та їх впливу на творчу діяльність (Здібності, творчість, обдарованість, 2006).

3. Результати та дискусії

Узагалі наукова спадщина В.І. Вернадського вражає кількістю написаних робіт і глибиною й неординарністю відкриттів. За його життя опубліковано 416 праць. У 1913 році вийшла його збірка творів у 24-х томах. Також не залишають осторонь науковців його праці: «Філософські думки натураліста», «Наукова думка як планетне явище», «Біосфера та ноосфера» й низка листів, щоденникових записів тощо. Кількість його робіт наголошує на системності, методичності, наполегливості, таланту та інших чеснотах видатного науковця. Однак Володимир Іванович своїми відкриттями випередив час, і, як наслідок, не всі його роботи сприйняті його сучасниками. Утім його наукові відкриття високо оцінені сучасними поколіннями науковців.

Випередження свого часу, свого роду невчасність тих чи інших нових проблем і відкриттів якраз і є тим яскравим проявом суб'єктивного моменту розвитку наукової думки, яку не можна ігнорувати. Із цього

приводу В.І. Вернадський зазначав: «З історії науки ми знаємо багато прикладів, коли лише через декілька поколінь знову знаходилося те, що було свого часу знайдено, проте не опубліковано окремою видатною особистістю. Цілком можливо, що багато чого залишилося зовсім невідкритим людством через гибель тих, думка яких могла би цього досягнути» (Ярошевський, 1969).

В.І. Вернадський зміг сформулювати проблему ролі людини в науці. На його думку, людина праці як явище унікальне та неповторне потребує бережливого до себе ставлення, як до творчої особистості. «Вернадський володів незвичайною здатністю бачити зв'язки або відсутність їх між найбільш далекими явищами. Його логічні рішення про генезис того чи іншого мінералу здавалися з боку одкровеннями поета або інтуїцією генія» (Гумилевский, 1967: 61). Здатність В.Ф.І. Вернадського переходити від спостережень та експерименту до несподіваних узагальнень приголомшувала. Його ідеї не завжди вміщувалися в рамки наявної науки (Гумилевский, 1967: 106).

Шалва Амонашвілі зазначав про В.І. Вернадського, що «це дивовижна, монументального вигляду Людина, у якій синтезуються громадянин ... геніальний мислитель, унікальний політик, захисник правди і свободи, чуйний сім'янин... Загалом образ Вернадського вражає й надихає». Ш.О. Амонашвілі наголошує, що найголовнішим сенсом життя для В.І. Вернадського була наука. Створити, ствердити науку, її цінності, нові ідеї, берегти науку і сприяти тому, щоб саме наука керувала людьми – наука, яка не знає нічого, крім істини. Він мріяв ще про те, щоб у владу прийшли вчені й науковою свідомістю правили країною. Ось такі цінності й сенс життя у В.І. Вернадського (Амонашвілі). Завдяки високій дисциплінованості мислення та досконалій організованості праці й часу В.І. Вернадський умів працювати та мислити водночас у різних напрямках (Гумилевский, 1967: 193).

В.І. Вернадський був членом вітчизняних наукових товариств, зокрема Українського наукового товариства (Київ), Полтавського товариства «Просвіта», Наукового товариства ім. Т.Г. Шевченка (Львів), Товариства дослідних наук при Харківському університеті тощо. Дружні взаємини він підтримував із видатним українським діячем М.П. Драгомановим, із яким познайомився в Парижі та який справив значний вплив на його українознавчі погляди.

За життя В.І. Вернадський нагороджений багатьма відзнаками, такими як орден Святого Станіслава III ступеня – у 1901 році,

орден Святої Анни III ступеня – у 1904 році, Орден Святої Анни II ступеня – у 1907 році, медаль «На згадку царювання імператора Олександра III», медаль «На пам'ять 300-річчя царювання дому Романових», орден Трудового Червоного Прапора – у 1943 році, Сталінська премія I ступеня – у 1943 році («за багаторічні видатні роботи в галузі науки й техніки» за 1942 рік (присуджена в 1943 році)), почесна грамота Президії АН УРСР у зв'язку з 25-річчям Академії наук України. Отже, ще за життя більшість наукових здобутків В.І. Вернадського визнані й отримали нагороду. Сьогодні його відкриття використовує офіційна наука, високо оцінений внесок як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями.

На нашу думку, щоб дослідити витoki наукового таланту вченого, варто приділити увагу родині його батьків. Володимир Іванович народився в сім'ї, яка мала дворянське походження. У родині Вернадських було четверо дітей: старший брат Микола, Володимир і дві молодші сестри-близнючки Ольга й Катерина. На перший погляд Володимир Іванович зростав у звичайній сім'ї. Однак, якщо звернутися до листування науковця зі своєю дружиною, він розкриває особливості характеру своїх батьків і родичів. Необхідно відзначити, що особливу роль у розвитку особистості Володимира Івановича Вернадського відіграв його батько. Він займався професорською діяльністю, спочатку викладав фінансове право, згодом політичну економію. Саме батько Іван Васильович займався вихованням сина. Він сформував у Володимира Івановича інтерес до науки. Володимир доволі рано навчився читати й багато годин проводив з книжками, при цьому він читав різноманітну літературу. Велике враження справили на нього географічні книги, описи подорожей і великих явищ природи. Також Володимир цікавився історією, головним чином грецькою. Майбутній науковець багато читав, звичайно, вірші та оповідання, але заздалегідь любив заглядати в кінець, бо терпіти не міг сумних фіналів. Наприклад, він захоплювався географією, йому подобалися книжки про мандрівників, про природу, у п'ять років захопився історією та прочитав велику кількість історичних книжок. Отже, з раннього дитинства В.І. Вернадському було цікаво знаходити та систематизувати різні факти. Про це також свідчать його спогади в листі Н.Є. Старицькій, де він описує, як у ранньому віці продивлявся та розкладав батькові папери біля письмового стола. Продивляючись журнали, які випишував батько, відмічав картинки, які в них

були, і запам'ятовував їх. Можемо припустити, що це свідчить про інтенсивний розвиток когнітивних процесів, таких як пам'ять та увага, що нерозривно пов'язані з науковим мисленням. Володимир Іванович мав багато спогадів про батька, який, безумовно, відіграв головну роль у формуванні особистості сина та його життєвої філософії. В.І. Вернадський згадував: «У нього була дивна манера впливати на мене. Він соромив мене, коли я чогось не знав, і говорив, що в мене, у моїй волі є повна можливість знати і я повинен цією можливістю користуватися, а якщо я нею не користувався, то винен я, а не інші. Що інші цього не знають, як і я, анітрохи мене не має виправдовувати в моїх очах. А так само не виправдовує й у його очах» (Мочалов, 1982: 31). На прикладі батька й під його впливом Володимир Вернадський осягав важливість, необхідність систематичного освіти, заглибленості в певну галузь діяльності.

Ще однією з важливих постатей у формуванні Володимира Вернадського як особистості та становленні його як науковця був, безперечно, його старший на одинадцять років брат по батькові – Микола Вернадський. Саме він навчив Володимира читати, писати, цікавитися наукою та поринати в книжкові мандри. Однак Микола рано помер, ця подія сильно вразила Володимира. Скоріш за все це навчило його цінувати життя і ставитися бережливо до кожної хвилини власного життя. Пізніше він написав: «Немає нічого більш цінного у світі й нічого, що потребує більшого збереження та поваги, як вільна особистість» (Гумилевский, 1967: 237).

Також вагомий, на нашу думку, внесок у розвиток особистості В.І. Вернадського зробив його двоюрідний дядько Е.М. Короленко, який довгими вечорами багато спілкувалися з Володимиром, підтримуючи в юного Вернадського жагу до природничих наук. Він пригадував, що найсвітлішими хвилинами йому видавалися в той час ті книги й думки, які ними викликалися, і розмови з батьком і моїм двоюрідним дядьком Е.М. Короленком. Євграф Максимович Короленко був особистістю непересічною. Він відслужив офіцером на Кавказі, захворів, вийшов у відставку й захопився науково-філософськими дослідженнями. Євграф Максимович любив гуляти перед сном у супроводі свого юного друга Володимира Вернадського. У ці хвилини ніщо не заважало поважному Євграфу Максимовичу фантазувати вголос. Він не визнавав бога, і зоряне нічне небо викликало в нього надзвичайні образи. Він не сумнівався в тому,

що далекі світи населені розумними істотами. Більш того, він вірив, що всі світи, сузір'я зірок і галактик не розкидані у світовому просторі випадково, не хаотичні, але становлять щось єдине, нескінченно складне, організоване й розумне. Подібні думки глибоко врізалися в душу вразливого хлопчика. «Я довго після цього не міг заспокоїтися, – згадував Володимир Іванович, – у моїй фантазії ми бродили через нескінченне світовий простір; падаючі зірки оживали, я не мирився з безжиттєвістю Місяця й населяв її цілим роєм істот, створених моєю уявою» (Гумилевский, 1967). Євграф Максимович пробуджав у ньому почуття благоговіння перед навколишнім світом, розвивав фантазію, відкриваючи несподівані таємниці в таких звичних створіннях, як зірки і небо, Місяць і Земля.

Через шість років після смерті Є.М. Короленка В.І. Вернадський напише про нього в листі до дружини: «Мені іноді здається, що не тільки за себе, а й за нього я повинен працювати, що не тільки моя, а і його життя залишиться дарма прожитим, якщо я нічого не зроблю» (Вернадский, 1988).

В.І. Вернадський любив підкріплювати свої теоретичні знання практично. Він писав, що через природу намагався знайти відповіді на питання, що його хвилювали. За допомогою здатності помічати дрібниці він міг систематизувати та застосувати свої знання, спілкуючись із природою. Пригадуючи роки юності, Володимир Іванович писав про однокласника Краснова, що «він завжди був однією з тих натур, для яких обговорення своїх думок, планів і їх розгортання перед іншими було однією з форм творчого мислення. Про ці плани він міг говорити годинами, і тут, у бесіді, у нього народжувалися й формувалися думки та бажання» (Гумилевский, 1967: 20). Отже, за допомогою А.Н. Краснова Вернадський почав розкривати свій потенціал у природничих науках, публікуючи статті в гімназійному природничо-історичному журналі. В.І. Вернадський уважав, що саме так можна знайти відповіді на всі питання. Тобто за допомогою сенсорних процесів він розвивав здібність до висловлення інтуїтивних суджень. За допомогою взаємодії з природою В.І. Вернадський розвивав здібність до розв'язування задач в умовах неповної детермінованості. Тобто намагався пояснити взаємозв'язок того, що в низі й у житті. Один зі значних і ранніх проявів високого рівня креативного мислення ми можемо прослідкувати на прикладі того, як саме В.І. Вернадський у гімназії складав іспит з математики. Він здивував викладача Верещагіна своїм

нестандартним підходом, коли запропонував три нетипові рішення задачі.

Після гімназії в 1881 році Володимир Вернадський вступив до Санкт-Петербурзького університету на природниче відділення фізико-математичного факультету. Його викладачами були такі видатні науковці, як Д. Менделєєв, А. Бекетов, О. Бутлеров, В. Докучаєв, І. Сеченов та інші. В.І. Вернадський писав такі думки з приводу навчання в університеті: «На першому курсі на лекціях Д. Менделєєва, А. Бекетова, В. Докучаєва відкрився перед нами новий світ, і ми всі кинулися пристрасно й енергійно в наукову роботу, до якої ми були так несистематично й неповно підготовлені попереднім життям» (Вернадский, 1922: 104). З третього курсу В.І. Вернадський спеціалізувався з кристалографії й мінералогії та знаходився під впливом Д.І. Менделєєва, який читав неорганічну хімію (Гумилевский, 1967: 29).

Проте, яким би значним не був вплив окремих курсів, тих чи інших лекторів, цікавих розмов, випадкових зустрічей, усе ж справжнім учителем В.І. Вернадського й керівником на все життя став засновник зовсім нової науки ґрунтознавства, оригінальний мислитель Василь Васильович Докучаєв (Гумилевский, 1967: 30).

В.І. Вернадський умів швидко приймати нові наукові ідеї, мав гнучкість мислення, толерантність і сприйнятливості до нових ідей. На його думку, це проявилось після переосмислення доповіді професора мінералогії та кристалографії Джона Джолі на Дублінському з'їзді Британської асоціації наук у серпні 1908 року: «... наукова підготовка Вернадського, наукова атмосфера, в якій він сам жив і мислив, були такі, що йому знадобилося не віки, не роки, а тільки години й дні, щоб примкнути повністю до наукового руху, який в основі змінив усі основи людського світогляду, основи всіх наук» (Гумилевский, 1967: 86).

У родині Вернадських панували культ декабристів і негативне ставлення до самодержавства та кріпосного права. В.І. Вернадський доволі детально описував події з видатними діячами того часу. Зокрема, зауважував, що рідний дядько матері – М. Гулак – був членом та «одним із вождів таємного українського товариства – Кирило-Мефодіївського, на чолі якого стояли Шевченко, Костомаров та інші» (Вернадский, 1988: 22). У Харківський період у Вернадських часто бували професор Харківського університету Д. Каченовський і письменниця Х. Алчевська.

Володимир Іванович досліджував родовід і ставився до цього з великою повагою.

Він уважав, що «людська особистість, як і все в оточуючому нас світі, є не випадковістю, а роздана довгим ходом минулих поколінь» (Гумилевский, 1967: 10).

Тобто світогляд Володимира Вернадського формувався значною мірою під впливом батька, старшого брата Миколи, а також найближчого оточення наукової еліти. Отже, доброзичлива домашня атмосфера в родині Вернадських, яка була пронизана духовністю, прихильністю один до одного членів сім'ї, взаєморозумінням, бажанням бути корисним для своїх рідних, спільна праця, родинні свята, народні звичаї та обряди надзвичайно глибоко вплинули на становлення й розвиток особистості В.І. Вернадського.

Отже, ми бачимо, що на формування наукового мислення В.І. Вернадського вплинули його соціальне оточення, спілкування в колі високоінтелектуальних людей, природне середовище та власні особливості особистості.

Висновки

Психобіографія Володимира Вернадського певним чином розкриває особливості його наукового таланту. У статті вперше проаналізовано умови формування видатного вченого з погляду теорії розвитку творчого мислення та феномена наукового таланту В.І. Вернадського. Вагоме значення має саме поєднання генетичного спадку та сприятливого мікросередовища в дитинстві. Майбутній науковець мав можливість сформувати свободу думки, критичне, творче мислення, що й вплинуло на розвиток його таланту. Позитивний приклад батька, брата, оточуючих, їхня підтримка, освіта, постійна самоосвіта надали науковому таланту майбутнього науковця професійної спрямованості. Також пошук сфери діяльності в молоді роки, переїзди,

зарубіжні поїздки, спілкування з цікавими та фаховими людьми відшліфовували життєвий досвід ученого. Згодом цей вплив розвинув у Володимира Івановича гнучкість, нестандартність мислення, незалежність у поглядах і критичне мислення. Біографія науковця відбиває наявність значущих періодів у його житті й наявність взаємозв'язку між життєвими етапами та створеними ним науковими працями. Талант Володимира Івановича підтверджується низкою його наукових робіт і відкриттів, сучасною популярністю та визнанням його ідей про ноосферу як в Україні, так і за межами.

Отже, на прикладі видатного науковця В.І. Вернадського можна зробити висновок, що для того, щоб стати науковцем, необхідні такі якості, як активність, свобода, ініціативність, здатність удосконалювати навколишній світ і нести за це відповідальність, продукувати нові ідеї та змінювати себе. Як суб'єкт виховання особистість формується лише за наявності в батьків певної системи цінностей. Тому це дає можливість дитині розвиватися та проявляти свої здібності, а також допомагає їй стати творцем своєї долі та суб'єктом власної життєдіяльності. Пріоритетами сім'ї мають бути демократія, гуманізм і свобода.

Незважаючи на те що спадковий фактор і вплив родинного оточення стали вагомими факторами у становленні В.І. Вернадського як науковця, необхідно також звернути увагу на роль досвіду та подій, які розгорталися навколо видатного вченого. Його життєвий шлях пройшов крізь події, які вплинули на більшість родин і змінили державність. Надалі в дослідженні ми проаналізуємо виявлені важливі та значущі періоди в житті Володимира Івановича й установемо зв'язки між ними та науковими працями.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Амонашвили Ш.А. О смысле жизни. URL: <https://public.wikireading.ru/114928> (дата звернення: 23.12.2019).
2. Вернадский В. Очерки и речи. Москва, 1922.
3. Вернадский В.И. Письма Н.Е. Вернадской (1886–1889). Москва : Наука, 1988.
4. Гумилевский Л.И. Вернадский. Москва : Молодая гвардия, 1967. 256 с.
5. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / за ред. В.О. Моляко, О.Л. Музики. Житомир : Рута, 2006. 320 с.
6. Мочалов И.И. Владимир Иванович Вернадский. Москва : Наука, 1982.
7. Ситник К., Бевз Т. Володимир Вернадський: Людина. Громадянин. Учений. Київ : Наукова думка, 2017. 368 с.
8. Ярошевский М.Г. О генезисе субъекта научного познания. *Вопросы философии*. 1969. № 6. С. 68–80.

REFERENCES:

1. Amonashvili, Sh. A. (2010). *O smy'sle zhizni [About the meaning of life]*. Moscow. Retrieved from <https://public.wikireading.ru/114928> [in Russian].
2. Vernadskij, V. (1922). *Oчерки i rechi [Essays and Speeches]*. Moscow. [in Russian].
3. Vernadskij, V.I. (1988). *Pis'ma N.E. Vernadskoj (1886–1889) [Letters N.E. Vernadsky (1886 - 1889)]*. Moscow: Nauka [in Russian].
4. Gumilevskij, L.I. (1967). *Vernadskij [Vernadsky]*. Moscow: «Molodaya gvardiya» [in Russian].

5. Moliako, V.O., & Muzyka, O.L. (2006). *Zdibnosti, tvorchist, obdarovanist: teoriia, metodyka, rezultaty doslidzhen* [Abilities, creativity, talent: theory, methodology, research results]. Zhytomyr: Vyd-vo Ruta [in Ukrainian].
6. Mochalov, I.I. (1982). *Vladimir Ivanovich Vernadskij* [Vladimir Ivanovich Vernadsky]. Moscow: Nauka [in Russian].
7. Sitnik K., Bevz T. (2017). *Volodimir Vernads`kij: Lyudina. Gromadyanin. Uchenij* [Vladimir Vernadsky: Man. Citizen. Scientist]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
8. Yaroshevskij, M.G. (1969). *O genezise sub`ekta nauchnogo poznaniya* [On the genesis of the subject of scientific knowledge]. *Voprosy` filosofii - Philosophy Issues*, 6, 68–80 [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 13.01.2020.

The article was received 13 January 2020.

УДК 159.923.2

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2312-3206/2020-1-3>

ІДЕНТИЧНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ: ІНТЕГРАЦІЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗНАТЬ

Зливков Валерій Лаврентійович,

кандидат психологічних наук, доцент,
завідувач лабораторії методології і теорії психології

*Інститут психології імені Г.С. Костюка
Національної академії педагогічних наук України*

vzlivkov@gmail.com

ORCID: 0000-0002-8404-8866

Котух Олена Вікторівна,

молодший науковий співробітник лабораторії методології і теорії психології

*Інститут психології імені Г.С. Костюка
Національної академії педагогічних наук України*

snegyro4ka4@ukr.net

ORCID: 0000-0001-5706-3190

Статтю присвячено проблемі визначення можливостей інтеграції психологічних знань щодо ідентичності особистості.

Мета статті – висвітлення результатів апробації методики нарративної ідентичності в контексті інтегративного підходу в психології.

Методи: опитувальник нарративної ідентичності (NIQ, S.T. Douglas, 2019). Методика NIQ – це міра рефлексивності пам'яті у відповідь на читання тексту; складається із 19-ти тверджень, які оцінюються за 5-бальною шкалою (від 0 = «зовсім не так» до 4 – «цілком вірно»). Опитувальник містить три шкали: 1) трансформація спогадів, 2) румінативна сепарація та ізоляція і 3) саморозуміння та самоприйняття. У нашому емпіричному дослідженні взяли участь 96 студентів-майбутніх психологів, які на першому етапі писали есе щодо травматичної кризової ситуації, а на другому етапі відповідали на запитання опитувальника.

Результати. Трансформація спогадів краще виражена в досліджуваних чоловіків, натомість жінки, хоча й не сприймають описувану ними кризову ситуацію як дискомфортну, все ж більше пам'ятають її деталі. Чоловіки більше схильні до румінацій, частіше за жінок вважають свій досвід унікальним, значущим саме для них, вони ізолюють кризову ситуацію від свого повсякденного життя, натомість жінки схильні пов'язувати події свого минулого, теперішнього та майбутнього в єдиний життєвий континуум, краще включають набутий досвід у посткризове функціонування.

Висновки. Розмежування соціальної та особистісної ідентичності необхідно для подальшої інтеграції змісту цих понять із метою більш повного розгляду феномена ідентичності в різноманітті можливих проявів; інтегративна психологія, зокрема в контексті теорії особистісної ідентичності, дедалі більше стає популярною, її теоретичні розвідки підтверджуються психодіагностичними опитувальниками, зокрема Опитувальником нарративної ідентичності (NIQ, 2019), а результати діагностики, у свою чергу, зумовлюють актуалізацію нарративних і дискурсивних психотерапевтичних практик.

Ключові слова: автентичність, ідентичність, психологічне благополуччя, самореалізація, педагогічна діяльність, соціономічні професії.